

اقدامات دولت برای کشیدن افسار نقدینگی

ضرب المثل های قدیمی می گویند «پول حلال مشکلات است» اما علم اقتصاد شاید رویکرد چندان منعطفی نسبت به این باور قدیمی نداشته باشد؛ چرا که بر پایه اصول علم اقتصاد، رشد نقدینگی در صورت عدم مدیریت صحیح می تواند منجر به تورم و ایجاد چالش برای اقتصاد کشورها شود. بنابراین مدیریت و کنترل نقدینگی را می توان هنری دانست که اگر دولت یا کشوری مجهز به آن نباشد، حسابش با کرام الکاتبین است.

یکی از مهم ترین معیارهای اندازه گیری حجم یک اقتصاد برای سیاست گذاری اقتصادی، نقدینگی موجود در کشور محسوب می شود. نقدینگی به معنای مجموع اسکناس ها، مسکوکات و سپرده های دیداری در یک کشور است و تفاوت آن با حجم پول، در سپرده های غیر دیداری افراد نزد بانک ها است. حجم نقدینگی به تنهایی معنای خاصی به همراه نمی آورد، مگر آنکه در کنار دیگر شاخص های اقتصادی آن را بررسی کنیم. یکی از شاخص هایی که ارتباط مستقیم با این متغیر پولی اقتصاد دارد، نرخ تورم است. افزایش نقدینگی به خودی خود رخدادی منفی نیست، اما زمانی اثرات مخرب از خود برجای می گذارد که پشتوانه افزایش آن، تولید نباشد. به عبارت دیگر نقدینگی جدید، صرف سرمایه گذاری برای افزایش تولید و فعالیت های مولد در اقتصاد نشود. در این حالت اعتبارات و مسکوکات به سمت فعالیت های سفته بازانه هدایت خواهد شد و تورم به بار می آورد. تاجایی که به گفته بسیاری از کارشناسان اقتصادی ایران، در حال حاضر کسری بودجه و افزایش نقدینگی مهم ترین دلایل ایجاد تورم در چند دهه اخیر به شمار می روند. نقدینگی در یک کشور، غالباً توسط بانک ها خلق می شود و با نسبتی از پایه پولی انتشار می یابد. به عبارتی بانک ها در ازای اعطای تسهیلات به مردم یا به شرکت ها و نهادها، تعهداتی به وجود می آورند که برای تحقق آن، باید پول جدید خلق کنند. پول جدید اما نه به صورت اسکناس بلکه در قالب اعتبارات و تسهیلات مختلف به افراد واگذار می شود. از آنجا که بانک مرکزی، در مقاطع مختلف نظارت مؤثری بر بانک ها نداشته، خلق پول در بانک ها رشد شتابانی گرفته است.

■ مروری بر نقدینگی ایران طی ۴۰ سال گذشته

در چند دهه اخیر نقدینگی در اقتصاد به طور متوسط سالانه حدود ۲۵ درصد افزایش یافته و در سال ۱۳۹۹، رشد نقدینگی سقف تاریخی ۴۰ درصد خود را شکسته است. طبق مستندات حجم کل نقدینگی کشور در اواخر سال ۹۹ در حدود ۳۵۰ هزار میلیارد تومان برآورد شد که رکوردی بی سابقه محسوب می شود. البته پیش از آن در سال ۱۳۸۵ نیز یک بار دیگر شاهد شکسته شدن این رکورد بودیم. با اقدامات کنترلی صورت گرفته در سال ۱۴۰۱ با وجود افزایش سرعت رشد پایه پولی، نرخ رشد نقدینگی با کاهش ۷٫۹ درصدی مواجه شد و به ۳۱٫۱ درصد رسید. به این ترتیب حجم کل نقدینگی در اقتصاد ایران در پایان سال گذشته از مرز ۶۳۳۷ هزار میلیارد تومان عبور کرد.

■ نقدینگی معضلی که رهبر انقلاب از آن به عنوان بلای بزرگ یاد کردند

حال این روزها اگرچه شرایط خاص اقتصادی کشور موجب شده نقدینگی بیش از سال های دیگر زیر ذره بین قرار گیرد، اما طی سال ها و حتی دهه های گذشته، مقام معظم رهبری همواره بر لزوم کنترل آن تأکید داشته اند. در سال ۱۳۹۱ ایشان در صحبت های خود تأکید کرده بودند: «برای قشرهای

ضعیف، مشکلات اقتصادی ای وجود دارد؛ این را باید برطرف کنید. حالا بخشی از این مشکلات، ناشی از تورم است. مادر کشور کمبود کالا نداریم. خوشبختانه کالاهای گوناگون مورد نیاز مردم در کشور فراوان یافت می شود. لکن مسئله گرانی و کاهش قدرت خرید وجود دارد. این را باید علاج کنید. این برعهده بخش های مختلف اقتصادی است. آن کسانی که از لحاظ اقتصادی صاحب نظرند، چه در درون دولت، چه در بیرون دولت، به من می گویند این مسئله مربوط به افزایش نقدینگی است. یعنی افزایش نقدینگی را مهم ترین عامل می دانند. این را مافقط از کسانی که بیرون دولت اند، نمی شنویم، بلکه کسانی هم که در درون دولت اند، وقتی از آن ها سؤال می کنیم، همین را به ما می گویند و گزارش می دهند. باید راهی پیدا کنید که نقدینگی افزایش یافته کنترل شود.» ایشان ۲۴ تیرماه سال ۱۳۹۷ نیز در دیدار رئیس جمهوری وقت و اعضای هیأت دولت فرمودند: «در نظام بانکی و مشکل نقدینگی ای که الان در کشور وجود دارد، اگر چنانچه ما می توانستیم با هنر هدایت این نقدینگی به کارهای سازنده و مفید، کشور را پیش می بردیم، این نقدینگی نعمت بزرگی بود. الان یک بلای بزرگی است. واقعا یک چیز خیلی خطرناکی است. این رقم نقدینگی خیلی رقم فوق العاده ای است. هم رقمش خیلی بالاست، هم رشدش زیاد است. ۱۵۰۰ هزار میلیارد یک چیز افسانه ای است.»

رهبر معظم انقلاب بهمن ماه امسال در دیدار حدود هزار نفر از فعالان اقتصادی و تولیدکنندگان، محدودیت منابع مالی در نتیجه کنترل نقدینگی را به عنوان نمونه ای از موانع دولتی کسب و کار برشمرده و گفتند: «کاهش و توقف رشد نقدینگی سیاست درستی است و تلاش های دولت در این زمینه تا حدی مؤثر بوده است، اما محدودیت ایجاد شده در منابع تخصیصی بانک ها به فعالان تولیدی، نباید متوجه بنگاه های کوچک و متوسط شود. نه اینکه همین منابع محدود هم به شرکت های دولتی یا شرکت های خاص و زرنگ با ارتباطات گسترده داده شود که مدیریت اصلی حل این مشکل با بانک مرکزی است.»

■ دولت برای کنترل نقدینگی چه کرد؟

دولت سیزدهم از ابتدای کار خود بحث کنترل نقدینگی را در دستور کار قرار داد. به گونه ای که حتی می توان این موضوع را مهم ترین مأموریت رئیس جمهوری به بانک مرکزی برشمرد. اقدامات دولت برای سرو سامان دادن به وضعیت نقدینگی از طریق سند تحول بانکی، کاهش سرعت چاپ پول، کنترل اضافه برداشت و اصلاح ترانزنامه بانک ها، طبق آمار نتایج مثبتی را در پی داشته است. به گونه ای که شهریورماه سال جاری رشد نقدینگی از قله ۴۳ درصد در اواسط سال ۱۴۰۰ به حدود ۲۷ درصد رسید. شهریورماه سال ۱۴۰۱ نیز رئیس جمهوری با حضور در ساختمان بانک مرکزی «توقف رشد نقدینگی و مدیریت خلق پول» را مأموریت مهم بانک مرکزی برشمرده و هدف گذاری نقدینگی زیر ۲۵ درصد از سوی بانک مرکزی را اقدام بسیار مهم دیگر نظام پولی کشور دانست که کنترل و مدیریت آن موجب مهار تورم خواهد شد. همچنین مسئولان دولت بر این نکته تأکید دارند که هدف گذاری امسال کاهش نرخ رشد نقدینگی به ۲۵ درصد بود. آخرین آمار بانک مرکزی هم این نرخ را ۲۵٫۴ درصد اعلام کرده که نشان دهنده اثرگذاری اقدامات دولت و کاهش ۱۷ درصدی نرخ رشد نقدینگی است. از ابتدای دولت تاکنون حدود ۱۷ درصد کاهش رشد نقدینگی را شاهد بودیم. نرخ تورم نقطه به نقطه بهمن ماه به حدود ۳۵ درصد کاهش یافته است. این نشان از کاهش حدود ۲۵ درصدی نقدینگی از ابتدای دولت دارد و آثار آن در کاهش تورم سالانه هم دیده خواهد شد.

